

SOLIQ TO'LOVCHILARNING MA'MURCHILIGINI TAKOMILLASHTIRISH HAMDA ULARGA XIZMAT KO'RSATISHNING NAZARIY VA IQTISODIY ASOSLARINI BAHOLASH

Ibragimov Akbarxon

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

ORCID: 0009-0008-1403-5016

akbar3333@bk.ru

Annotatsiya. Mazkur maqolada mamlakatda soliq sohalarida ko'p yillardan buyon soliq ma'murchiligini takomillashtirish bo'yicha rivojlantirish sarhisobi, biznes doiralarning ishonchini yanada mustahkamlashga qaratilgan keng ko'lamli islohotlarni takomillashtirishda hududlararo soliq inspeksiyasini o'rni va ahamiyati yoritilgan. O'zbekiston soliq tizimida amalga oshirilayotgan ayrim muhim islohotlar o'rganilib, xorij tajribasi, mamlakatimizda uni qo'llash bo'yicha ilmiy-amaliy xulosa va takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: soliq siyosati, soliq tushumlari, tahlika-tahlil, xavflar, samaradorlik, raqamli platforma, usullar va vositalar, tahlil, optimallashtirish, soliq imtiyozlari, soliq stavkasi.

ОЦЕНКА ТЕОРЕТИЧЕСКИХ И ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОСНОВ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УПРАВЛЕНИЯ НАЛОГОПЛАТЕЛЬЩИКАМИ И ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ ИМ УСЛУГ

Ибрагимов Акбархон

Ташкентский государственный экономический университет

Аннотация. В данной статье обобщается развитие налогового администрирования в стране за многие годы, роль и значение межрегиональной налоговой инспекции в совершенствовании масштабных реформ, направленных на дальнейшее укрепление доверия деловых кругов. Изучены некоторые важные реформы, реализуемые в налоговой системе Узбекистана, рассмотрен зарубежный опыт, разработаны научно-практические выводы и предложения по ее применению в нашей стране.

Ключевые слова: налоговая политика, налоговые поступления, анализ рисков, риски, эффективность, цифровая платформа, методы и инструменты, анализ, оптимизация, налоговые льготы, налоговая ставка.

ASSESSMENT OF THE THEORETICAL AND ECONOMIC FOUNDATIONS OF IMPROVING THE ADMINISTRATION OF TAXPAYERS AND PROVIDING THEM WITH SERVICES

Ibragimov Akbarkhon

Tashkent State University of Economics

Abstract. This article summarizes the development of tax administration in the country for many years, the role and importance of interregional tax inspection in improving large-scale reforms aimed at further strengthening the confidence of business circles. Some important reforms being implemented in the tax system of Uzbekistan are studied, foreign experience is studied, scientific and practical conclusions and proposals are developed on its application in our country.

Keywords: tax policy, tax revenues, risk analysis, risks, efficiency, digital platform, methods and tools, analysis, optimization, tax incentives, tax rate.

Kirish.

Zamonaviy bozor iqtisodiyoti sharoitida davlat budget daromadlarining barqarorligini ta'minlash va tadbirkorlik muhitini yaxshilash bevosita soliq ma'murchiligining samaradorligiga bog'liq. O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan keng ko'lamlı iqtisodiy islohotlar doirasida soliq tizimini soddalashtirish, soliq yukini kamaytirish va jarayonlarni to'liq raqamlashtirish ustuvor vazifa etib belgilandi. Biroq, soliq stavkalarining optimallashtirilishi o'z-ovuzidan budget tushumlari o'sishini kafolatlamaydi; bu jarayonda soliq to'lovchilar bilan ishlash mexanizmlarini, ya'ni ma'murchilikni sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqish talab etiladi.

Bugungi kunda O'zbekistonda soliq ma'murchiligini takomillashtirish nafaqat nazorat funksiyalarini kuchaytirish, balki soliq to'lovchilar uchun qulay servis muhitini yaratish va "yashirin iqtisodiyot" ulushini kamaytirishga qaratilgan. Raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt va tavakkalchilikni tahlil qilish tizimlarining (Risk-segmentation) joriy etilishi ma'murchilik samaradorligini baholashning yangi mezonlarini ishlab chiqishni taqozo etmoqda. Soliq to'lovchilarning majburiyatlarini ixtiyoriy bajarish darajasini oshirish va soliq organlarining ma'muriy xarajatlarini optimallashtirish mazkur sohadagi islohotlarning bosh mezonı bo'lib xizmat qiladi.

Ushbu maqolada mamlakatimizda soliq ma'murchiligining joriy holatini baholash, mavjud mexanizmlarning samaradorlik ko'rsatkichlarini tahlil qilish va xalqaro tajriba asosida uni takomillashtirishning istiqbolli yo'nalishlari ilmiy-amaliy jihatdan tadqiq etiladi.

Adabiyotlar sharhi.

G'arb iqtisodchilari "S.Fisher, R.Dornbush va R.Shmalenzilarning fikricha, soliq siyosati mustaqil tushuncha hisoblanmaydi. Ular soliq siyosati tushunchasiga fiskal siyosat tushunchasi orqali yondoshadilar. Fiskal siyosat esa davlatning o'z daromadlari va xarajatlari bo'yicha qaror qabul qilishi bo'lib hisoblanadi" - deb ta'kidlashadi (Жўпаев, Сафаров, 2005).

Aronov, Kashinlar (2007) esa "maksimal soliq siyosatining mazmunini soliq siyosatining asosiy strategiyasi sifatida qaraydi, ya'ni, ularning fikricha, soliqlar sonini oshirish, soliq stavkalarini oshirish, soliq imtiyozlarini kamaytirish soliq siyosatining strategik maqsadlari sifatida qabul qilinishi mumkin" ta'riflaydi.

Mayburov (2007) "soliq islohoti soliq tizimini tubdan o'zgartirishni davlat soliq siyosatining yangi mazmuniga moslashtirish" deb ta'kidlaydi.

Dementeva (1689) soliq siyosatini davlat iqtisodiy siyosatining in'ikosi ekanligini, u mustaqil ahamiyatga egaligi va soliqlarning ilmiy nazariyasiga asoslanishi lozimligini ta'kidlaydi. "Amalga oshirilayotgan soliq siyosatining natijalari ko'p jihatdan davlat o'z iqtisodiy siyosatiga qanday tuzatishlar kiritishga majbur ekanligini, soliq tizimini qanday qurish kerakligini belgilaydi"

Karp (2001) Soliq siyosati davlatning o'rta va uzoq muddatli istiqboldagi umumiy moliyaviy siyosatining tarkibiy qismi bo'lib, soliq sohasidagi davlat faoliyati konsepsiyasi, soliq mexanizmi, soliq tizimini boshqarish kabi tushunchalarni o'z ichiga oladi.

Sitnikovanning (2012) fikricha, "konsolidatsiyalashgan soliq to'lovchilar guruhiga kiritishda aktivlarini tan olish yoki maxsus qayta baholash zarur, guruhga kirishdan oldin korxonaning zararlarini o'tkazish tartibi ishlab chiqilishi lozim, konsolidatsiyalashgan soliq to'lovchining moliyaviy-xo'jalik faoliyatining bir xil qiymatga ega bo'lgan sub'ekt sifatida xalqaro e'tirof etilishiga alohida e'tibor qaratilishi lozim".

Darkina (2019) yirik soliq to'lovchilarning xususiyatlari sifatida to'xtalib, "yirik soliq to'lovchilarga quyidagi xususiyatlar xosdir: katta pul oqimi, keng ko'lamlı hujjatlar aylanmasi, soddalashtirilgan tizim bo'yicha soliqqa tortiladigan turli tarkibiy bo'linmalarning integratsiyasidan foydalanish, mamlakat ichida ham, chet elda ham turli firmalar bilan hamkorlik mavjudligidir".

Tahlil va natijalar muhokamasi.

O'zbekiston soliq tizimida soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishning nazariy va iqtisodiy asoslari bir qancha qonun hujjatlari bilan belgilanadi. O'zbekistonda soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishni tartibga soluvchi asosiy hujjat O'zbekiston Respublikasining soliq kodeksidir. Unda soliqlar va yig'implarni undirish qoidalari va tartiblarini, shuningdek soliq to'lovchilarning huquq va majburiyatlarini belgilovchi normalar mavjud. O'zbekiston soliq kodeksiga muvofiq soliq xizmati soliq to'lovchilarga soliq majburiyatlarini to'g'ri bajarishda ma'lumotni taqdim etishi, maslahat va yordam ko'rsatishi shart. Soliq to'lovchilar, shuningdek, soliq qonunchiligiga aniqlik kiritishni so'rab soliq xizmatiga murojaat qilish va belgilangan muddatda javob olish huquqiga ega.

Soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishning nazariy jihatlariga qaraydigan bo'lsak, bu soliq xizmati tushunchasini, uning tarkibiy elementlarini, ishlash tamoyillari va xususiyatlarini tushuntiradigan va belgilaydigan tushuncha bo'lib, ushbu nazariya soliq xizmatini qo'llay bilish sohalarini, uning iqtisodiyotdagi rolini va jamiyatning turli jabhalariga ta'sirini o'rganadi. Soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishda soliq nazariyasining asosiy tamoyillari va tarkibiy elementlariga e'tiborimizni qaratishimiz lozim. Birinchidan, soliq majburiyatlari ya'ni soliq xizmati mamlakat qonunlari va qoidalarida belgilangan soliq majburiyatlariga asoslanadi. Bunga soliq miqdorini, to'lovlarni amalga oshirish muddatlarini, soliq deklarasiyalari va hisobotlarini topshirish shakli va tartibini aniqlash kiradi. Ikkinchidan, soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish davlatga soliq tushumlarini yig'ish jarayoni bilan bog'liq. Bunga soliq solinadigan bazani, soliq stavkalarini, soliqlarni hisoblash va yig'ish usullarini ko'rib chiqish kiradi. Uchinchidan, soliq qoidalari va protseduralari hisoblanib, unda soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishda soliqlarni hisoblash, to'lash va qaytarish tartibini belgilaydigan amaldagi soliq qoidalari va tartiblarini o'rganishni o'z ichiga oladi.

Soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish - soliqlarni to'lashda davlat faoliyatining ajralmas qismi bo'lib, fuqarolar va tashkilotlar daromadining bir qismini davlat foydasiga majburiy tartibda o'tkazishni ifodalaydi degan fikrga asoslanadi. Shu bois, soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishning asosiy prinsipi davlat tomonidan yig'ilgan soliqlar hisobidan moliyalashtiriladigan jamiyat uchun muayyan yengillik va imtiyozlar berishdir. Soliq xizmatini ko'rsatishda soliq islohotlarini amalga oshirish, soliqlarni belgilash va undirish, shuningdek soliq majburiyatlarining to'g'ri bajarilishini nazorat qilishni o'z ichiga oladi hamda bu soliq tizimi adolatli va samarali bo'lishi kerakligini anglatadi. Soliq tizimining adolatliliigi shuni anglatadiki, soliqlar fuqarolar va tashkilotlarning daromadlari va mol-mulkiga mutanosib ravishda taqsimlanishi kerak va u jamiyat uchun minimal xarajat bilan to'lovlarning maksimal miqdorini ta'minlashi kerakligini ko'rsatadi. Soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish doirasida iqtisodiyotni tartibga solish va ijtimoiy maqsadlarga erishishda soliq tizimlarining roli ham ko'rib chiqiladi. Soliqlar iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, inflyatsiyani tartibga solish, tengsizlikka qarshi kurashish, ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish va jamoat farovonligini ta'minlash uchun ishlatilishi mumkin. Biroq, soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish borasida ba'zi iqtisodchilarning fikricha, yuqori soliq stavkalari va murakkab soliq tizimi iqtisodiy o'sish va innovation faoliyatga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligi keltirilgan. Bundan tashqari, yig'ilgan mablag'larning nazoratsiz sarflanishi korrupsiya va isrofchilikka olib kelishi mumkin (Иванова, 2011).

Shunday qilib, soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish soliq tizimlari va ularning jamiyatdagi rolini tahlil qilish va baholashning muhim vositasidir. Bu bir vaqtning o'zida samaradorlik va adolatni ta'minlaydigan soliq yig'ishning maqbul yondashuvlarini aniqlashga yordam beradi.

Biroq, ko'pchilik soliqlar davlat boshqaruvining muhim vositasi ekanligiga va zarur davlat xizmatlarini moliyalashtirishiga rozi. Soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish tartibining aniq ta'rifining ahamiyati Smit (1935) tomonidan ta'kidlangan: "Har bir shaxs to'lashi shart bo'lgan soliq o'zboshimchalik bilan emas, balki aniq belgilanishi kerak. To'lov muddati, to'lov usuli, to'lov miqdori – bularning barchasi to'lovchi va boshqa har qanday shaxs uchun aniq va lo'nda

bo'lishi kerak. Agar bunday bo'lmasa, ushbu soliqqa tortiladigan har bir shaxs ko'p yoki kamroq darajada soliq organlari kuchiga tayanadi, u o'zi yoqtirmaydigan har qanday to'lovchi uchun soliqni yuk ko'payishi yoki o'zi uchun bunday tahdid bilan sovg'alar yoki korrupsiya olib kelishi va tovlamachilik qilishi mumkin bo'lib qoladi. Soliqqa tortishning noaniqligini keltirib chiqaradi va bunda ta'magarlik rivojlanadi. Ta'magarlik va korrupsiya bilan ajralib turmasa ham, allaqachon soliq to'lovchilar toifasini korrupsiya botqog'iga olib kiradi. Soliq masalasida har bir shaxs to'lashi shart bo'lgan soliqni aniqligi shunchalik katta ahamiyatga ega bo'lib tuyuladiki, bunda barcha xalqlarning tajribasidan kelib chiqib, kichik korxonalar miqyosida noaniqliklarga olib keladi" (Смит, 1935).

Soliq munosabatlarida soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish huquqiy aniqlik prinsipini ta'minlashning ahamiyati, shuningdek, ommaviy, majburiy xarakterga ega bo'lib, ijtimoiy-huquqiy o'zaro ta'sirlar sharoitida barqarorlikni ta'minlaydigan normativ-huquqiy qoidalarni shakllantirishning qat'iyiligi va to'liqligini oshirishni anglatadi (Подшивалова, 2021). Ko'plab davlatlar soliq qonunchiligi aniqligini ta'minlashning amaliy jihatlariga e'tibor berishni boshladilar (Подшивалова, 2021). Ko'pgina mamlakatlarda (AQSh, Kanada, Fransiya, Italiya, Buyuk Britaniya va boshqalar.)¹, "Huquqiy aniqlik cheklangan miqdordagi soliq to'lovchilarga nisbatan qo'llaniladigan soliq qoidalarini shakllantirishda qonun chiqaruvchi organlarning amal qilishi kerak bo'lgan asosiy qadriyatlarni anglatadi" (Ткачук, 2021). Bir qator xorijlik olimlarning fikriga ko'ra, soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishda soliq ma'muriyatchiligiga ahamiyat berilmoqda. Steberning (2017) ta'kidlashicha, nemis huquqiy normalari asosida soliq ma'muriyatchiligida soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish bo'yicha fiskal majburiyatni belgilovchi qonun shu qadar aniq, tushunarli, aniq bo'lishi kerakki, uning mazmuni, maqsadi, predmeti va qo'llanilish doirasi bo'yicha har qanday soliq to'lovchi o'z fikrlari asosida ushbu me'yorga muvofiq soliq to'lash majburiyatlari bor-yo'qligi va qay darajada ekanligi to'g'risida aniq xulosa qilishi lozim. Soliq to'lovchi o'zining soliq yuki haqida tasavvurga ega bo'lishi, shuningdek kelajakdagi soliq majburiyatini bajarish uchun mablag' to'plashi kerak.

Robert Van Brederode (2013) gollandiyalik siyosatchi va iqtisodchi. Uning soliq to'lovchi xizmatlari haqidagi qarashlari juda xilma-xil bo'lib, muayyan sharoit va siyosiy vaziyatga qarab o'zgarishi mumkin. Biroq, uning ushbu mavzu bo'yicha qarashlarida bir nechta umumiy tendensiyalar mavjud. Van Brederode (2013) soliq to'lovchilar mablag'laridan samarali foydalanish muhimligini ta'kidlaydi va budjetning shaffofligi va javobgarligi masalalariga e'tibor beradi. U soliq to'lovchilarning pullaridan yetarlicha samarali va jamoat manfaati uchun foydalanilishini ta'minlash uchun davlat xarajatlarini puxta rejalashtirish va nazorat qilishni qo'llab-quvvatlaydi. Uning qarashlarining asosiy jihatlaridan biri soliq to'lovchilarning majburiyatlari va huquqlari o'rtasidagi muvozanatdir. Van Brederodning fikricha, soliq to'lovchilarning xizmatlari bepul bo'lmasligi kerak va odamlar davlat va jamiyat oldidagi burchlari uchun mustaqil javobgar bo'lishi kerak. U fuqarolarni faol fuqarolik pozitsiyasini egallashga va davlat bilan o'zaro munosabatda bo'lishga undaydigan soliq tizimini rivojlantirish tarafdori. Van Brederode (2013), shuningdek, davlat tizimi shaffoflik va ochiqlikning muhimligini ta'kidlaydi va soliq to'lovchilar va hokimiyat o'rtasidagi aloqani yaxshilash bo'yicha bir nechta tashabbuslarni taklif qildi. U soliq to'lovchilar pullari qanday va nimaga sarflanishini yaxshiroq tushunishlari uchun budjet masalalarini muhokama qilish va aniqlashtirishga ko'proq tayyor bo'lishga chaqiradi.

Altshuler, Rosanne and Timothy Goodspeedlar (2015) soliq xizmatlari va soliq siyosatini ishlab chiqish sohasidagi mutaxassislar hisoblanib, "Soliq to'lovchiga xizmat ko'rsatishdagi qarashlarida soliq tizimida jarayonni soddalashtirish ya'ni ularning fikricha, soliq xizmatlari soliq to'lovchilar uchun imkon qadar soddaga va tushunarli bo'lishi kerak. Bu xatolar sonini kamaytirishga va soliq tushumlarini yig'ish samaradorligini oshirishga yordam beradi. Yondashuvni individuallashtirish bilan har bir soliq to'lovchi noyobdir va o'ziga xos

¹ <https://www.worldwide-tax.com/taxrevenueadministrations.asp>

xususiyatlar hamda ehtiyojlarga egaligidan kelib chiqib, olimlar ushbu individual xususiyatlarni hisobga oladigan, soliq to'lovchilarga individual xizmatlar ko'rsatadigan soliq siyosati va xizmatlarini ishlab chiqishga chaqiradi. Shaffoflik va ochiqlik borasida ular soliq siyosati va xizmatida shaffoflik g'oyasini qo'llab-quvvatlaydilar. Soliq to'lovchilar o'z soliqlari to'g'risidagi ma'lumotlarga ega bo'lishlari, shuningdek yig'ilgan soliqlar qanday va nimaga sarflanishini tushunishlari kerak. Xizmat sifatini oshirishda olimlar soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish tizimini doimiy ravishda takomillashtirishga chaqiradi. Bunga texnologik bazani takomillashtirish, xodimlarni o'qitish, shuningdek, ma'lumotlarga yanada qulay va tezkor kirish uchun onlayn xizmatlarni rivojlantirish kiradi. Ma'muriy yukni kamaytirish bilan ham ularning fikricha, haddan tashqari murakkab soliq tizimi va ortiqcha hujjatlar soliq to'lovchilar uchun keraksiz ma'muriy yukni keltirib chiqaradi. Shuning uchun ular hisobotlarni topshirish tartibini soddalashtirishni va kerakli hujjatlar sonini kamaytirishni tavsiya qiladilar. Shunday qilib, ushbu olimlar (Altshuler, Rosanne and Timothy Goodspeed, 2015) soliq xizmati jarayonini osonlashtirish va takomillashtirishga, shuningdek soliqqa yanada individual va shaffof yondashishga chaqiradi".

Rus olimlarining tadqiqotlari tahlilida (Parshukov, Ilyin, 2021), nafaqat ob'ektiv, balki sub'ektiv bo'lgan bir qator sabablarga ko'ra soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish sohasida mutlaq ishonchga erishish mumkin emas, bu ma'lum darajada faqat model, maqsad asosida amalga oshirilishi lozim hisoblanadi.

Davlatning soliqqa tortishning huquqiy aniqligini ta'minlashdan manfaatdorligi xalqaro iqtisodiy agentlarni jalb qilish uchun iqtisodiy rag'batlarni ham yaratishi mumkin, bu raqamlashtirish sharoitida soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishda juda muhim hisoblanadi (Степнов, 2020). Shu bilan birga, soliqqa tortishning aniqligi ikki jihatdan ifodalanishi kerak: huquqiy (normalarning aniqligi ma'nosida) va iqtisodiy (soliq solinadigan bazani va soliq miqdorini hisoblash algoritmining ravshanligi va soddaligi) (Орлов, 2017). Davlatning soliq siyosati, boshqa tadbirlar qatori, huquqiy ishonchga erishishga qaratilgan bo'lishi kerak. Zamonaviy voqelikda soliq munosabatlari sohasidagi huquqiy aniqlik funksiyasi ko'pincha fiskal funksiyaga yo'l beradi va shu bilan birga doktrinalar (xususan, doktrinalar) degan bir qator tadqiqotchilarning fikriga qo'shilmaslik mumkin emas. Huquqni muhofaza qilish sohasidagi huquqiy qoidalarni almashtirishi mumkin amaliyot hisoblanadi, shu jumladan soliqqa tortishning huquqiy noaniqligi muammosi o'tish davri bo'lgan mamlakatlarda sudlar orqali amalga oshirilishi lozim. Mavjud huquqiy madaniyat va qonun ustuvorligiga hurmat hali to'liq yetishtirilmagan va qonunchilikdagi bo'shliqlarni bartaraf etish uchun ba'zi harakatlar talab etiladigan iqtisodiyot zarur bo'lishi kerak. Yevropa Adliya sudining sud hujjatlariga murojaat qilgan holda olimlar soliq huquqiy munosabatlarida huquqiy ishonchning yettita tamoyilini shakllantirgan. Ular:

- 1) umumiy tavsif (shakllantirish);
- 2) nashr etish;
- 3) qonun orqaga qaytish kuchining yo'qligi;
- 4) aniqlik (tushunish);
- 5) ichki qarama-qarshiliklarning yo'qligi;
- 6) amalda qo'llanilishi;
- 7) juda tez-tez o'zgaradigan qonunlar bo'lmasligi kerak.

Ko'pgina zamonaviy tadqiqotchilar muhim huquqiy ahamiyatga ega bo'lgan soliq qonunchiligida huquqiy ishonchni, aniqlikni ta'minlash zarurligi haqida yozadilar. Ular orasida Tyutin (2014) ham bor, u bu hodisani soliqqa tortishning asosiy tamoyillaridan biri deb hisoblaydi va "huquqiy aniqlik tamoyilining buzilishi ... soliq organlarining o'zboshimchaliklariga olib keladi". Shu bilan birga, Tyutin (2014) ushbu prinsipning soliq nazoratining turli jihatlariga nisbatan ta'sirini ko'rib chiqadi. Bunda soliq majburiyatini cheklash muddatini qonunchilik bilan tartibga solish, soliq to'lovchining soliq organiga taqdim etilishi zaruriyati, soliq va yig'imlar to'g'risidagi qonun hujjatlarida nazarda tutilgan soliq

imtiyozlarini olish tartibi bo'yicha barcha hujjatlar, shu jumladan yuridik shaxslarning yagona davlat reestrda belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tgan soliq to'lovchining kontragentlari bilan o'zaro munosabatlar nuqtai nazaridan, soliq organi tomonidan soliq tekshiruv materiallarini ko'rib chiqishning belgilangan tartibiga rioya qilinmasligining muhimligini aniqlash, sud qarorining sud tomonidan bir ishni ko'rib chiqish paytida ular rad etilgunga qadar, shuningdek, boshqa sud tomonidan belgilangan faktlar nuqtai nazaridan xuddi shu yoki boshqa turdagi sud jarayonlari, shu jumladan soliq nizolarini ko'rib chiqishda va hokazo noto'g'ri xulosalarni ahamiyatini tan olish.

Raqamli iqtisodiyotda soliq masalalarida soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishda huquqiy ishonchni ta'minlash muhimligini inobatga olgan holda, Maxalining (2020) ta'kidlashicha, uning maqsadi ikki tomonlama soliqqa tortish va ikki tomonlama soliqqa tortish imkoniyatlarini minimallashtirish, bu biznes yuritish xarajatlarini kamaytirishning kaliti ekanligini isbotlagan. Soliq qonunchiligi masalalaridagi har qanday noaniqlik xo'jalik yurituvchi sub'ektlar uchun samarali soliq stavkasini oshirishi va xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning iqtisodiy faoliyatiga to'sqinlik qilishda jiddiy yondashuv bo'lishi mumkin.

Ushbu masala bo'yicha fundamental tadqiqotlar orasida Deminning (2015) bir qator ilmiy ishlari, xususan, olim o'z monografiyasida tahlil qilinayotgan muammo mavzusini turli jihatlardan muhokama qilganda bir tomondan, soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishda huquqiy ishonch, qonun ustuvorligining asosiy prinsipi sifatida, boshqa ilmiy qarashlar qatori, inson huquqlari bo'yicha Yevropa sudi tomonidan e'lon qilingan, soliq organlarining noqonuniy xatti-harakatlarining oldini olib, aniq soliq to'lovchilarning huquqlarini himoya qiladi. Demin (2015) soliq qonunchiligi normasi qanchalik to'liq va aniq ifoda etilgan bo'lsa, soliq to'lovchilar, shu jumladan ular sud tizimida namoyish etilganda ham shunchalik himoyalangan degan to'g'ri xulosaga keladi. Ushbu yo'nalishdagi aniqlik prinsipi huquqiy tartibga solishning barqarorligi va bashorat qilinishini, ayniqsa sud protsesslari doirasida, shaxslarning qonun va sudga bo'lgan ishonchini saqlashga va shu bilan xorijiy investorlar uchun milliy iqtisodiyotning jozibadorligini oshirishga qaratilgan.

Shu bilan birga, bunday tizimning barqarorligi va aniq huquqiy normalar asosida qabul qilingan sud hujjatlarining bashorat qilinishi kafolatlari mavjud bo'lgandagina, natijaga erishish haqida gapirish mumkin. Shuni ta'kidlash kerakki, ushbu olim, Demin (2015) singari, huquqiy noaniqlikni ikki jihatdan ko'rib chiqadi: noaniq (huquqiy munosabatlar ishtirokchilarini himoya qilish uchun yo'q qilishni talab qiladigan salbiy hodisa sifatida) va ijobiy (qonunchilikni yanada takomillashtirish manbai sifatida). Natijada Pilipenko (2017) "noaniqlik holati - bu soliq to'lovlarini xilma-xilligi, shu jumladan soliq, uning uchun yangi potensial imkoniyatlar bilan oldindan belgilab qo'yilgan optimallashtirish", shuningdek, "soliq aniqligi va noaniqlik nisbati qarama-qarshi konseptual huquqiy tuzilmalarga asoslangan sinergetik model sifatida qaralishi kerak, uni amalga oshirish va tartibga solishni huquqiy voqelikni optimallashtirishning ijobiy dinamikasini belgilaydi" degan ijobiy xulosaga keladi.

Tadqiqot ishida, chet ellik olimlarning soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish haqidagi qarashlari xilma-xil bo'lishi mumkin va turli mamlakatlarning siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy xususiyatlari kabi ko'plab omillarga bog'liq. Ba'zi olimlar soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish davlat faoliyatining muhim va ajralmas qismi deb hisoblashadi. Ularning ta'kidlashicha, soliqlar davlat budjetining asosiy daromad manbai bo'lib, sog'liqni saqlash, ta'lim, ijtimoiy himoya va infratuzilma kabi davlat xizmatlarini moliyalashtirishga hissa qo'shadi. Ushbu olimlar ijtimoiy adolat va progressiv soliq tizimining muhimligini ta'kidlaydilar, bu yerda badavlat fuqarolar soliqlarning yuqori foizini to'laydilar. Boshqa olimlar soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishning iqtisodiy jihatlariga e'tibor qaratishlari mumkin. Ular soliq siyosati va soliq ma'muriyatchiligi mamlakatning iqtisodiy faoliyati va rivojlanishiga qanday ta'sir qilishini tahlil qiladilar. Ular soliqlarning investitsiyalar, tadbirkorlik, iste'mol va umumiy iqtisodiy samaradorlikka qanday ta'sir qilishini o'rganishlari mumkin. Ushbu olimlar iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishga qaratilgan soliq tizimini isloh

qilishni taklif qilganlar. Biroq, soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishni tanqid qiluvchi olimlar ham bor. Ular soliq tushumlarini kamaytiradigan va ijtimoiy rivojlanish hamda adolatli ish olib borishga salbiy ta'sir ko'rsatadigan soliqlarni noto'g'ri hisoblash, qochish va korrupsiyaga ishora qilishlari mumkin. Shuningdek, ular soliq tizimlarining murakkabligi va adolatsizligini tanqid qilishlari mumkin, bu esa tengsizlikka olib kelishi hamda kichik va o'rta korxonalar faoliyatini og'irlashtirishi mumkin.

Xorijlik olimlarning soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish haqidagi qarashlari mamlakatga va tadqiqotchilar fikriga qarab farq qilishi mumkin. Biroq, umuman olganda, bir nechta umumiy yondashuvlar va fikrlar mavjud. Ba'zi olimlar soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish davlat faoliyatining muhim va ajralmas qismi ekanligini tan olishadi. Ular qoidalarga rioya qilish zarurati va soliq to'lovchilarning soliq organlari bilan munosabatlarida javobgarligiga e'tibor qaratadilar. Bu olimlarning fikricha, soliq to'lovchilar o'z huquq va majburiyatlarini bilishlari, shuningdek, soliq mablag'laridan foydalanishni boshqarish va nazorat qilish jarayonida faol ishtirok etishlari kerak. Boshqa olimlar esa soliqqa tortishning samaradorligi va adolatligi masalalariga e'tibor berishadi. Ular badavlat fuqarolar budjetga ko'proq hissa qo'shadigan, kambag'allarga tegishli soliq imtiyozlari va yordam ko'rsatiladigan progressiv soliq tizimini rivojlantirishga chaqiradilar. Shuningdek, ular soliq to'lashdan bo'yin tovlash va soliq tizimlarining adolatsizligi bilan kurashish zarurligi haqida gapirishadi. Soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishning iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlarini tahlil qiluvchi olimlar ham bor. Ularning ta'kidlashicha, soliq mablag'laridan to'g'ri foydalanish davlat dasturlari va infratuzilmani moliyalashtirishga yordam beradi, bu esa o'z navbatida iqtisodiy o'sish va ijtimoiy rivojlanishga yordam beradi. Ushbu olimlar soliq mablag'laridan samarali foydalanish va xarajatlar to'g'risida hisobot berishda shaffoflik muhimligini ta'kidlaydilar. Albatta, soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish haqidagi bu qarashlar faqat olimlar fikrlarining bir qismi bilan ifodalanadi hamda har bir mamlakatda yondashuv va ta'kidlashda farqlar bo'lishi mumkin. Biroq, umumiy tendensiya soliq to'lovchilarga ko'rsatiladigan xizmatning ahamiyatini va soliqqa tortishda samaradorlik, adolatlik va oshkoralik tamoyillariga rioya qilish zarurligini tan olishdir.

O'zbek olimlarining soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish haqidagi fikrlari turlicha bo'lishi mumkin, lekin umuman olganda ular ushbu xizmatning ahamiyatini tan oladilar va uning jamiyatdagi rolini qo'llab-quvvatlaydilar.

Vahobov va Jo'raevlarning (2009) "Soliqlar va soliqqa tortish" darsligida "Soliqlarni yuridik va jismoniy shaxslardan undirish jarayonida beriladigan imtiyozlar natijasida soliq yukini soliq to'lovchilarning biridan ikkinchisiga yuklash jarayoni kuzatiladi. Shu o'rinda soliq bo'yicha soliq to'lovchilarga soliq yukini tartiblash yoki mantiqan aytganda me'yorlashtirish muammosini hal qilish bo'yicha" takliflar keltirilgan.

Idirisovning (2023) uslubiy yondashuviga ko'ra "soliq nazorati" tushunchasi vakolatli organlarning soliq to'lovchilar va soliq agentlari tomonidan soliq to'g'risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishi ustidan nazorat qilishga doir faoliyati jihatidan takomillashtirilgan.

Ergashevning (2023) tadqiqot ishida "Soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishda soliqlarni o'z vaqtida va to'liq budjetga yo'naltirishning zamonaviy vositalarini qo'llashga" ahamiyat berilgan. Jumladan soliq to'lovchilarning ixtiyoriy soliq intizomini rag'batlantirish, soliq to'lovchilarning faoliyatini risk boshqaruv tizimi (Risk Management Information System (RMIS) orqali baholash hamda barcha toifadagi soliq to'lovchilar tomonidan soliq majburiyatlarining ixtiyoriy ravishda bajarish asosida ularning ehtiyojlarini qanoatlantirish uchun soliq organlari va soliq to'lovchilar o'rtasida ishonchli munosabatlarni yaratish masalasiga alohida tadqiqot yo'nalishi sifatida e'tibor qaratilgan.

Axmedovning (2023) fikrlariga ko'ra, respublikamizda soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishda soliqdan qochishni oldini olishning huquqiy va moliyaviy instrumentlarini qo'llash orqali yashirin iqtisodiyotni kamaytirish mumkin.

Nazarov (2023) o'zining ilmiy tadqiqotida soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishda kameral soliq tekshiruvi natijalari bo'yicha tekshiruvni o'tkazuvchi mansabdor shaxs

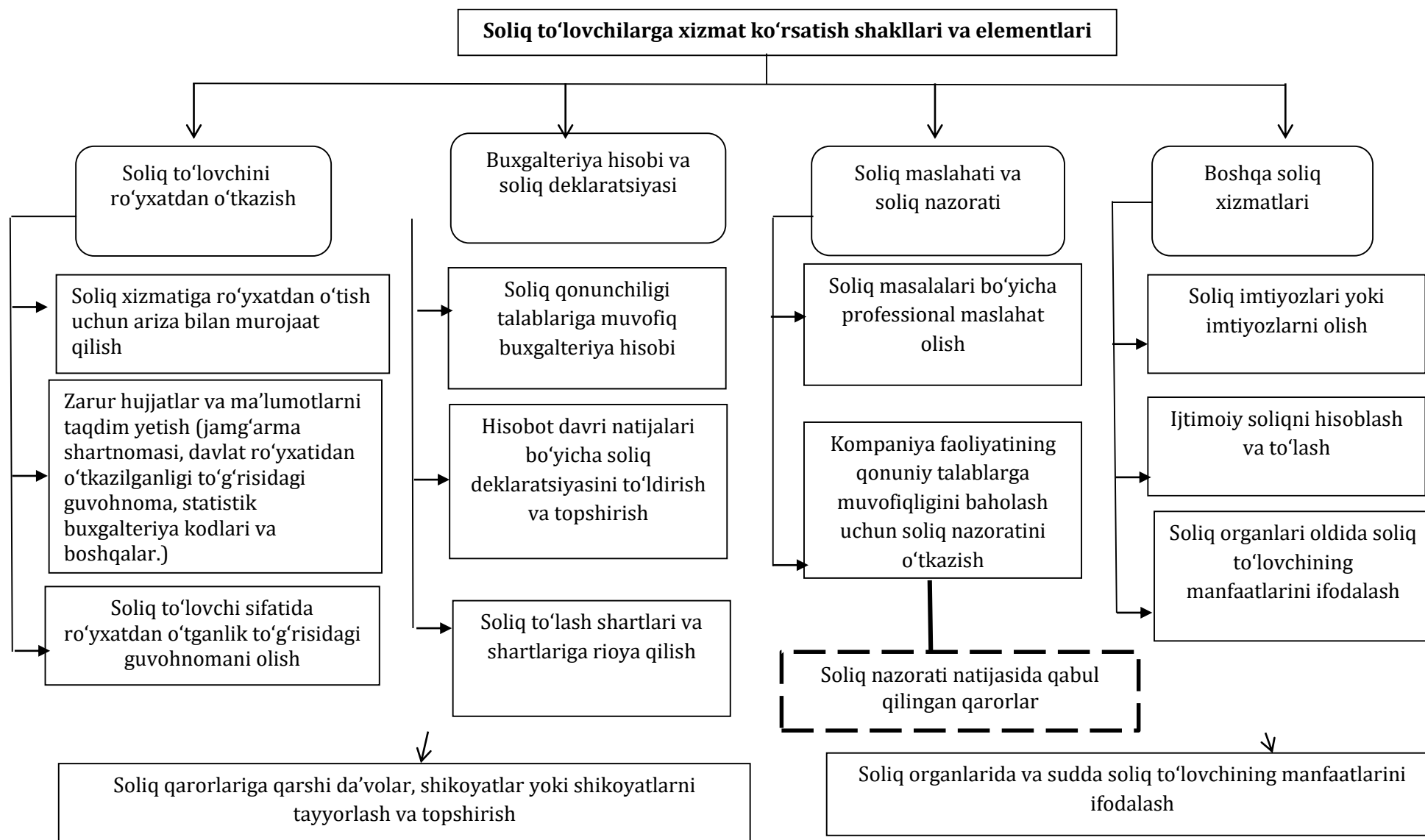
tomonidan tuziladigan xulosa mazmuni tekshiruv tashabbusi uchun asos sifatida xizmat qilgan ma'lumotlar hamda soliq to'lovchi yoki uchinchi shaxslardan talab qilib olingan axborotni (hujjatlarni) o'rganish va tahlil qilish natijalarining ham ko'rsatilishiga oid me'yorlarni kiritish orqali takomillashtirilgan.

Qiyosov (2023) o'zining ilmiy tadqiqotida soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishda davlat e'tirofidagi nogironligi bo'lgan shaxslar uchun daromad solig'i bo'yicha belgilangan imtiyoz mehnatga haq to'lashning eng kam miqdorining 1,41 baravaridan 3 baravarigacha oshirish taklif etilgan, shuningdek, norezident jismoniy shaxsning O'zbekiston Respublikasidagi manbalardan oladigan daromadlari (dividendlar, foizlar va fraxtdan olinadigan daromadlardan tashqari) bo'yicha jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i stavkasini 12 foiz miqdorida belgilash taklif etilgan. Yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun qat'iy belgilangan miqdordagi soliq summalariga faoliyat amalga oshiriladigan joylarning xususiyatlariga, shuningdek faoliyat amalga oshiriladigan turlarining mavsumiyligi qarab 0,7 dan 1,3 gacha kamaytiruvchi yoki oshiruvchi koeffitsientlar belgilash taklif etilgan; soliq to'lovchi bo'lgan jismoniy shaxslar – qimmatbaho metallar qidiruvchilarning qonunchilikda belgilangan tartibda qazib olish yo'li bilan ega bo'lgan qimmatbaho metallarni realizasiya qilishdan olgan daromadlarini soliqdan ozod qilish taklif etilgan.

Yuqorida keltirilgan xorijlik, rus va mahalliy olimlarning fikrlaridan kelib chiqib bizning fikrimizcha, soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish ijtimoiy adolat tamoyiliga asoslanadi va mamlakat iqtisodiy rivojlanishini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Soliqlar davlat dasturlari, infratuzilma loyihalari va ijtimoiy xizmatlarni moliyalashtirishda muhim rol o'ynaydi. Olimlar, shuningdek, soliqlarni muntazam to'lash davlat va xalq ehtiyojlariga xizmat qilishini tan olishadi. Ularning ta'kidlashicha, soliqlarni to'lash iqtisodiyotning asosiy tarmoqlarini rivojlantirishga yordam beradi, davlat budjetini barqaror moliyalashtirishni ta'minlaydi va ijtimoiy farovonlikni saqlashga yordam beradi. Biroq, ayrim o'zbekistonlik olimlar soliq mablag'laridan foydalanishning shaffofligi va samaradorligidan xavotir bildirmoqda. Ular soliq fondlarini boshqarishda shaffof mexanizmlarni yaratish, korrupsiyaga qarshi kurashish va ushbu mablag'lardan jamoat manfaatlarini yo'lida to'g'ri foydalanishni ta'minlash zarurligini ta'kidlaydilar. Umuman olganda, o'zbek olimlari soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish mamlakatning iqtisodiy rivojlanishi va aholining ijtimoiy farovonligida muhim rol o'ynashini tan olishadi. Shu bilan birga, soliq to'lovchilarga xizmatning yanada shaffof va samarali ishlashini ta'minlash uchun soliq tizimini yanada rivojlantirish, fuqarolarning soliq fondlarini boshqarishda ishtirok yetish mexanizmlarini takomillashtirish va korrupsiyaga qarshi kurashish zarurligini ta'kidlaydilar.

Olimlarning qarashlarini tahlil qilgan holda biz soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishga quyidagi ta'rifni keltirib o'tdik. **Soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish** - bu soliq masalalari bo'yicha huquqiy va axborot yordamini ko'rsatish uchun davlat yoki soliq organlari tomonidan ma'lum bir soliq to'lovchiga ko'rsatiladigan xizmat turi. Bunday xizmat soliq qonunchiligi bo'yicha maslahatlar, soliq hisobotlarini to'ldirish uchun turli elektron (inson omilisiz) shakllarda taqdim etish, shuningdek soliqlarni to'lash tartibi va muddatlari bo'yicha tushuntirishlarni o'z ichiga olishi mumkin. Soliq to'lovchi xizmatining maqsadi soliq to'lovchiga soliq ma'muriyatchiligini osonlashtirish va unga soliq qonunchiligi talablariga rioya qilishga yordam berishdir. Umuman olganda kichik biznesni rivojlantirishda va ularga xizmat ko'rsatish nafaqat soliq organlari balki, boshqa vakolatli organlarning ham ta'siri juda katta hisoblanadi.

Ushbularga asoslangan holda soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishning mohiyatini to'laroq anglash maqsadida uning tarkibiy tuzilishini 1-rasmda aks ettiramiz. Yuqorida keltirilgan rasmda shuni ta'kidlash kerakki, soliq xizmatlari shakllari va elementlari faoliyat turiga, korxona miqyosiga va boshqa omillarga qarab farq qilishi mumkin. O'zbekistonda soliq xizmati davlat soliq organlari, xususan, uning hududiy bo'linmalari tomonidan amalga oshiriladi. Soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish shakllari va elementlaridan foydalanib, amalga oshirish bosqichlari mavjud.

1-rasm. Soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish shakllari va elementlari

Manba: muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

Unda, soliq to'lovchini ro'yxatdan o'tkazish, yuridik shaxslar asosiy va qo'shimcha tadbirkorlik faoliyati amalga oshirilgan joyda soliq organida ro'yxatdan o'tish tartibidan o'tadilar, shuningdek, tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslar ham tegishli soliq organida ro'yxatdan o'tishlari shart hisoblanadi. Keyingi bosqichda soliq deklarasiyasini taqdim etish amalga oshirilib, soliq to'lovchilar belgilangan muddatlarda daromadlari va xarajatlari bo'yicha soliq deklarasiyalarini, shuningdek soliq ko'rsatkichlarini taqdim etadilar. Soliqlarni to'lash bosqichida esa soliq to'lovchi soliq deklarasiyasida ko'rsatilgan ma'lumotlar asosida belgilangan soliqlarni to'laydi. Keyinchalik soliq organi tomonidan nazorat tadbirlari olib borilib, unga ko'ra soliq organlari soliqlarning o'z vaqtida va to'g'ri to'lanishini nazorat qiladi, shuningdek taqdim etilgan soliq hisobotlarining ishonchliligini tekshiradi. Natijasi yuzasidan maslahat va tushuntirishlar berish amalga oshiriladi. Bunda soliq organlari soliq to'lovchilarga soliq solish masalalari bo'yicha maslahat va tushuntirishlar beradi, shuningdek soliq hisobotlarini va deklarasiyasini to'ldirishda yordam beradi. Oxirgi bosqichlarda soliq qarorlari qabul qilinadi, agar soliq to'lovchi soliq qaroriga rozi bo'lmasa, u tegishli organlarga shikoyat qilish huquqiga ega.

Xulosa va takliflar.

Inson omilini minimallashtirish: Soliq tekshiruvlarini tayinlashda korrupsiyani cheklash uchun to'liq avtomatlashtirilgan "Risk-analiz" tizimini yanada takomillashtirish.

Soliq nizolarini soddalashtirish: Nizolarni sudgacha hal qilish (apellyatsiya) tizimini raqamlashtirish va shaffofligini ta'minlash.

"Smart Compliance": Soliq to'lovchi xatoga yo'l qo'ymasidan oldin tizim orqali "proaktiv ogohlantirish" mexanizmini joriy etish.

Soliq yukini adolatli taqsimlash: "Yashirin iqtisodiyot"da yurgan subyektlarni raqamli monitoring (elektron hisob-faktura, onlayn NKM) orqali rasmiy sektorga o'tkazish.

Soliq xizmatlari servisiga o'tish: Soliq organlarini "nazorat qiluvchi" organdan tadbirkorga "ko'maklashuvchi servis" organiga aylantirish.

Adabiyotlar / Лумепамыпа / Reference:

Altshuler, Rosanne and Timothy J. Goodspeed (2015) 'Follow the Leader? Evidence on European and US Tax Competition', *Public Finance Review* 43.4, 485–504.

Pilipenko, A.A. (2017) [Tax aspects of the principle of certainty in law] *PRAVO.BY. Vol. 2*, pp. 57–62. Available at: https://www.elibrary.ru/download/elibrary_29035471_37009560.htm (accessed: 10.01.2021). (In Russ.).

Robert F. Van Brederode, (2013) *The Impact of Science and Technology on Taxation Intertax Volume 41, Issue 12* pp. 628 – 637

Аронов А.В., Кашин В.А. (2007) *Налоги и налогообложение: учеб. пособие.* –М.: Магистр, - С. 99-100.

Ахмедов Ф.Б. (2023) *Солиқ тўлашдан қочиш хавфларини аниқлашда замонавий фискал назорати механизмларини такомиллаштириш. Диссертация автореферати.* – Тошкент.

Ваҳобов А., Жўраев А. (2009) *“Солиқлар ва солиққа тортиш” Дарслик. “Шарқ” нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси бош таҳририяти ТОШКЕНТ.*

Даркина Ю.А. (2019) *Особенности налогового администрирования крупнейших налогоплательщиков. Interactive science. 3 (37).*

Дементева Н.М. (1689) *налоговая политика государства.* https://nsuem.ru/science/publications/science_notes/issue.php?ELEMENT_ID=1689.

Демин А.В. (2015) *Принцип определенности налогообложения: Монография.* – М.: Статут, – 368 с.

Жўраев А., Сафаров Ф. (2005) *Солиқ назарияси. Ўқув қўлланма.* –Т.: “Iqtisod-moliya”, 48-бет.

Иванова Н.В. (2011) Развитие научных представлений о налогообложении: общие и частные теории налогов Текст научной статьи по специальности «Экономика и бизнес».

Идирисов А.О. (2023) Солиқ маъмуриятчилиги тизимида солиқ назоратини такомиллаштириш. Диссертация автореферати. –Тошкент.

Карп М.В. (2001) Налоговый менеджмент: Учебник для вузов. – М.: Юнити-дана, – 39 с.

Қиёсов Ш.У. (2023) Жисмоний шахслар даромадларини солиққа тортиш механизмини такомиллаштириш. Диссертация автореферати. –Тошкент.

Майбуров И.А. (2007) Налоги и налогообложение: учебник для студентов вузов, обучающихся по специальностям; под ред. И.А.Майбурова. –М.: Юнити-дана, -655с.

Махалина О.М. (2020) Трансформация цифровой экономики в национальные налоговые системы зарубежных стран / О. М. Махалина, В. Н. Махалин // Вестник РГГУ. Серия: Экономика. Управление. Право. – № 3. – С. 38–51. – DOI: 10.28995/2073-6304-2020-3-38-51.

Назаров С.Ф. (2023) Ўзбекистонда солиқ текширувларини такомиллаштириш. Диссертация автореферати. –Тошкент.

Орлов В.А. (2017) Современные проблемы в области принципиальных основ налогообложения / В. А. Орлов // Вестник Полоцкого государственного университета. Серия D. Экономические и юридические науки. – № 5. – С. 135–142.

Паршуков Е.В. (2021) Пределы обоснованности налоговой выгоды в контексте определенности налогообложения / Е. В. Паршуков, А. В. Ильин // Вопросы российского и международного права. – Т. 11. – № 9–1. – С. 36–46. – DOI: 10.34670/AR.2021.77.96.004

Подшивалова Д.Я. (2021) Налоговые разъяснения в контексте обеспечения правовой определенности в сфере налогообложения в РФ / Д. Я. Подшивалова // Юридическая наука. – № 1. – С. 35–40.

Подшивалова Д.Я. (2021) Подход к правовой определенности в рамках налогово-правового регулирования в Канаде / Д. Я. Подшивалова // Финансовое право. – № 3. – С. 37–41. – DOI: 10.18572/1813-1220-2021-3-37-41.

Ситникова Ольга Владимировна. (2012) Совершенствование налогообложения крупнейших консолидированных налогоплательщиков. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидат экономических наук. Москва.

Смит А. (1935) Исследование о природе и причинах богатства народов. –М.

Степнов И.М. (2020) Цифровые вызовы и справедливость налогов / И. М. Степнов, Ю. А. Ковальчук // Цифровое право. – Т. 1. – № 1. – С. 39–58. – DOI: 10.38044/DLJ-2020-1-1-39-58.

Ткачук И.К. (2021) Применение международных инструментов предупреждения налоговых споров в российских условиях / И. К. Ткачук // Право и государство: теория и практика. – № 6(198). – С. 16–20. – DOI: 10.47643/1815-1337_2021_6_16.

Тютин Д.В. (2014) Налоговый контроль, ответственность и защита прав налогоплательщиков: Монография. – М.: КОНТРАКТ, – 216 с.

Штебер М. (2017) Значение основополагающих прав человека для налогового права Германии / М. Штебер // Право. Журнал Высшей школы экономики. –№ 4.–С.216–231.– DOI:10.17323/2072- 8166.2017.4.216.231

Эргашев И.А. (2023) Солиқ интизомини таъминлашнинг ташкилий-ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш. Диссертация автореферати. –Тошкент.